

Економска анализа

декември 2018

ЖЕНСКО ПРЕТПРИЕМНИШТВО

Институционална поддршка и образование за претприемништво

Резиме

- ✓ Учеството на жените во бизнис активностите го трансформира квалитетот и структурата на работната сила и општеството во целина
- ✓ Неопходност за промена на “mind set” на мажи и жени за важноста и придобивките од женското претпримеништво
- ✓ Иако жените се повисоко образовани од мажите, и за време на своите студии покажуваат поголеми претприменички иницијативи во споредба со колегите од машки пол, подоцна кога жените ќе оформат фамилија, нивните претприменички активности почнуваат да се намалуваат или стагнираат.
- ✓ Лицата кои поминуваат низ претприменички програми и активности имаат поактивен претприменички став
- ✓ Кај жените постои интерес за обуки и практиканство, но не се доволно охрабрени за започнување на бизнис
- ✓ Сеуште постои голема потреба за зголемување на свеста за женското претпримеништво
- ✓ Со цел зголемување на женското претпримеништво неопходна е повеќестрана соработка и взаемно поврзани политики

Анализа на женското претприемништво

Женското претприемништво, несомнено се препознава како значен извор за економскиот развој на земјата. Жените креираат работно место како за себе, така и за другите, наоѓаат различни решенија за многу проблеми, за разлика од нивните колеги мажи и ги искористуваат претприемничките можности подобро отколку мажите. Но, уште остануваат малцинство и со ниска стапка на учество во претприемништвото.

Учеството на жените во бизнис активностите го трансформира квалитетот и структурата на работната сила и општеството во целина. Тоа придонесува за зголемување на кариерниот развој на жените, само реализација и креирање на работно место. Придобивки од ваквото учество на жената, имаат домаќинствата и општеството, преку влијание врз претприемничкиот “mind set” на идните генерации кои можат да гледаат во самовработувањето како опција за кариерен развој по примерот на своите родители.¹

Бројни истражувања потврдуваат дека мажите имаат поголеми можности од жените, во поглед на добивање на работа, заработувачка, на добивање на повисоки позиции во менаџментот, во започнување на бизнис и сл.²

Стапката на невработеност кај жените во Република Македонија изнесува 20.5% што е речиси идентично со стапката на невработеност кај мажите од 21 %. Меѓутоа, може да се констатира дека жените од друга страна, се соочуваат со далеку пониска стапка на вработеност и стапка на активност. Така што, вкупната стапка на вработеност кај жените изнесува 35.2% во однос на 55 % кај мажите и стапката на активност е 44.3% кај жените во споредба од 69.6% кај мажите. Ниската стапка на активност и на вработеност особено е евидентна кај младите, кои се без вештини, но и кај руралните жени. Евидентно е дека жените со понизок степен на образование, често стануваат дел од неформалната економија, и извршуваат работи како одржувачи на домаќинства, чистачки, бекиситери и сл. Причините за големите родови разлики во степенот на вработеност кај жените се должи не само на фактори кои произлегуваат од пазарот на трудот, туку и на културни и социолошки фактори (подршката во одгледувањето на децата - родителството, грижата за старите лица и сл.). Како вработените, така и невработените жени се со повисоко образование од мажите, имено од вработените жени 89.198 се со високо образование во однос на 83.295 мажи, исто така 23.803 од невработените жени се со високо образование во однос на 14.930 мажи со високо образование.³ Меѓутоа во земјата се евидентни и родови разлики и во платите. Имено, иако се вработуваат жени со повисоко образование, сепак заработуваат помалку од мажите.

Повеќе жени се запишуваат во високото образование и повеќе жени го завршуваат образованието од мажите.⁴ Иако жените се повисоко образовани од мажите, и за време на своите студии покажуваат поголеми претприемнички аспирации и активности во споредба со студентите од машки пол, подоцна кога жените ќе оформат семејства, нивните претприемнички активности

¹ Bekh O., Training and Support for Women Entrepreneurships – ETF Working Paper, European Training Foundation, 2014, стр.7

² Bekh O., Training and Support for Women Entrepreneurships – ETF Working Paper, European Training Foundation, 2014

³ Соопштение – Активно население во РМ, резултати од анкетата за работна сила, III тримесечје 2018, , 07.12.2018, LVI, бр.2.1.18.34. Достапно на <http://www.stat.gov.mk/pdf/2018/2.1.18.34.pdf>. Пристапено на 20.12.2018

⁴ Државен завод за статистика на Република Македонија, Жените и мажите во Република Македонија, 2017 Достапно на <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/Gender2017.pdf>. Пристапено на 12.12.2018

почнуваат да се намалуваат или стагнираат. Тоа се должи на семејните обврски, на намалената самодоверба, на недостатоците на социјалниот систем и сл.⁵

Лицата кои поминуваат низ претприемачки програми и активности имаат поактивен претприемачки став и компетенции (резултат 10 од 12 компетенции), побрзо наоѓаат работа по завршувањето на студиите (78% од алумните по претприемништво), поиновативни се и имаат желба за самовработување (повеќе од 50% од анкетираниите алумни).⁶

Од наодите на Европската комисија за поврзаноста на едукацијата со претприемачките чекори произлегуваат следните заклучоци:

- Програмите за претприемништво во високообразовните институции имаат позитивен ефект врз претприемништвото
- Обезбедувањето на образование за претприемништво треба да стане задолжително и треба да се прошири на сите дисциплини
- Учењето преку пракса треба да биде значаен и задолжителен дел од програмата
- Неопходна е целосна поддршка на Високо образовните институции во развојот на претприемнички програми
- Женските алумни се помалку склони да станат претприемачи.
- Потребно од подолг период на мерење на резултатите (спроведување на анкетите)

Анализите за поврзаноста на образованието со идни претприемнички активности на студентите и дипломираните (на жените кои биле вклучени во образованието) потенцираат дека во Република Македонија неопходни се следните чекори:

1. Образование за претприемништво да стане задолжително и да се прошири на сите дисциплини
2. Креирање на систем за поголемо учество на студентите во апликативни активности
3. Воведување на механизми за учење преку работа на студентите во претпријатија, институции и др.
4. Поттикнување на практиканството и волонтерството (програми и медиумска и сл. кампања)
5. Поголема отвореност или регулатива за задолжителна соработка на бизнис заедницата со образовните институции

⁵ Заклучоци од Тркалезна маса на тема „Едукација – линк со претприемништвото“ одржана на 05.10.2018, Скопје, во организација на Фондацијата за менаџмент и индустриско истражување и Здружението на бизнис жени.

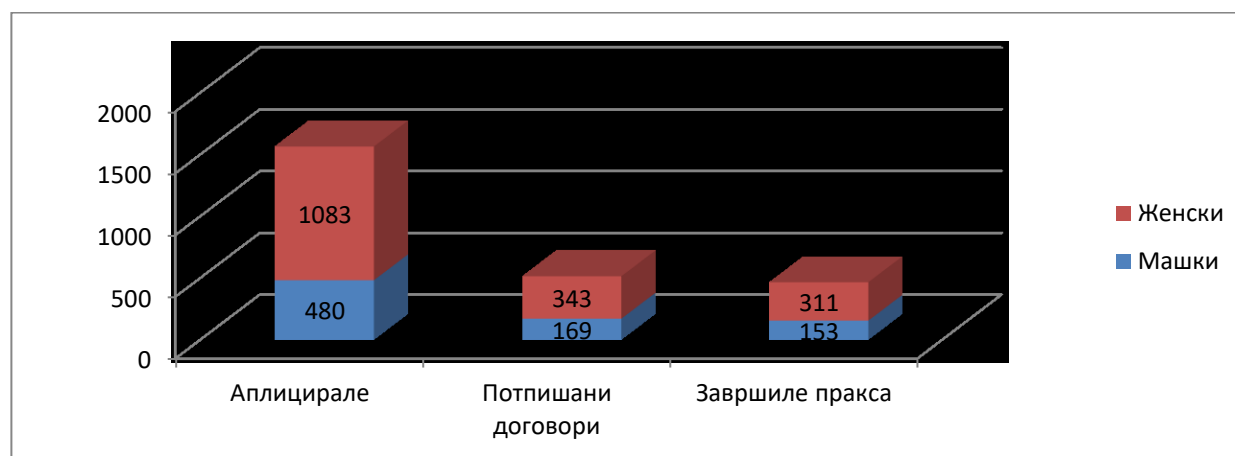
⁶ European Commission, Effects and impact of entrepreneurship programmes in higher education, Report of European Commission, 2012 стр.82-84

6. Поголем активен пристап на наставникот и континуирано надоградување
7. Пристап до доверливи извори на научни бази на податоци и сл.

Интересот кај жените за обуки и практиканство е секогаш голем, тоа го потврдуваат и информациите од Агенцијата за вработување, имено податоците за периодот 2007-2013 за вклученост како практиканти, потврдуваат дека за 1/3 односно 34% се повеќе жени практиканти во однос на мажи (графикон 1).⁷ Исто така податоците за реализираните обуки (странски јазици, ИТ програми, комуникациски вештини, претприемништво) во рамките на програмата на Агенцијата за вработување на Република Македонија (АВРМ) укажуваат дека интересот е поголем кај жените, и тоа 69.65% од учесниците кои ја завршија обуката се жени наспроти 30.35% мажи. Просечниот учесник на обуките за општи вештини е жена (70%) која има просечно 33 години и има завршено најмалку високо образование (54.5%). Што се однесува пак за обуките за занимања кои се барани на пазарот на трудот спроведени од АВРМ, половата еднаквост била подеднакво застапена.⁸

Графикон 1 Број на пријавени, отпочнати и завршени практиканти според пол

Извор : Публикација на АВРМ за вработување на млади лица, долгорочно невработени и жени

Еден од клучните проблеми што произлегува кога се прават анализи за женското претприемништво во Република Македонија е недостатокот на информации за родови разлики во одделни институции, отука често, се предлага во политиките за женско претприемништво вградување на задолжителна мерка - институционално ажурирање на податоци за родови разлики. Неопходно е да се евидентираат реализираните активности и проекти во сите институции и организации според пол со цел добивање на реална слика за родова еднаквост во земјата и предлагање на соодветни мерки и инструменти. Истражувањата и пребарувањата за родови податоци потврдуваат дека е забележан одреден напредок од 2017 година и поголем број институции и организации веќе објавуваат извештаи со родови разлики.

⁷ АВРМ Публикација – Поддршка за вработување на млади лица, долгорочно невработени и жени, Оперативна програма за развој на човечки ресурси, 2007-2013, АВРМ, стр.15

⁸ Исто стр.27- 40

Од анализите на голем број извештаи и програми произлегува заклучокот дека кај жените постои поголем интерес за обуки и практиканство, но не се доволно охрабрани за започнување на бизнис во однос на мажите.

Според годишниот извештај за 2017 година на АВРМ во *Програмата за самовработување* како дел од оперативната програма за развој на претприемништвото во текот на 2017 година повторно се забележува помало учество на жените во однос на мажите во рамките на вкупно регистрираните дејности. Имено, во текот на 2017 се селектирани 1100 бизнис планови за регистрирање на фирма, од кои 411 се жени; од вкупно регистрираните дејности на 1084 лица, 37% се жени односно 404 од нив се жени, и истите потпишале и договор за користење на грант. Во истата програма се потпишани и договори за дополнително вработување на 50 лица од кои 19 од нив се жени.

Во *програмата за самовработување на лица со инвалидност* во 2017, беа избрани вкупно 50 бизнис планови од кои 18 (36%) се жени, 16 од истите жени регистрираа бизнис и дополнително беа вработени 5 жени. Што се однесува пак до *проектот за самовработување со кредитирање* од вкупно заинтересираните апликанти за оваа активност (261 лице) скоро 42% биле жени (109) од кои 37 млади жени до 29 години. Притоа, се склучиле договори со вкупно 203 лица од кои 39% жени (80 жени). Вработени беа вкупно 90 лица, од кои 31 жена.⁹

Од анализите на годишните извештаите за еднаквите можности на мажите и жените на Министерството за економија се забележува одредено зголемување во поддршка на женското претприемништво до 2017 година (2.400.000 денари),¹⁰ но во програмата за 2018 година за финансиска поддршка на женското претприемништво предвидени се помалку средства (2.000.000 денари). Предмет на оваа мерка е субвенционирање на претпријатија во сопственост на жени (над 50%) и управувани од жени, државјани на Република Македонија, преку кофинансирање на 70% од докажаните трошоци но не повеќе од 150.000,00 денари, направени за следните намени:

- Набавка на опрема и алати;
- Уредување/подобрување на деловниот простор и
- Дизајн на производ и изработка на визуелен идентитет на производот/услугата, веб страна, дизајн на логотип, рекламен материјал (70% од докажаните трошоци, но не повеќе од 60.000,00 денари).

Во 2017 година дел од средствата на оваа мерка беа наменети и за грижа/чување на деца од предшколска возраст за жени кои отпочнуваат сопствен бизнис (60% од трошоците за градинка или дадилка, но не повеќе од 30.000,00 денари). Но се забележува дека за наредниот период оваа мерка не е инкорпорирана за поддршка.

Направените анализи за периодот од 2014 до 2017 потврдуваат дека се забележува пораст на предвидените средства за поддршка на женското претприемништво, како и на бројот на склучени договори со жени претприемачи се до 2016, но потоа следи пад во 2017 година (табела 1). Овие податоци, сепак укажуваат дека овој вид на поддршка е недоволен имајќи го предвид опфатот (бројот) на жени претприемачи поддржани со оваа програма. Оттука, останува предизвикот за државните институции за зголемување на средствата за поддршка, зголемување и опфаќање на

⁹ Годишен извештај за 2017 на АВРМ, Скопје 2018

¹⁰ Министерство за економија на Република Македонија: извештаи за еднаквите можности на мажите и жените од 2014 до 2017. Достапно на <http://www.economy.gov.mk/docs/izvestaj>. Пристапено на 14.12.2018 година

повеќе жени претприемачи и вклучување на повеќе форми на поддршка, како и работење на полето за зголемување на свеста за женското претприемништво.

Табела 1 Реализација на програмата за поддршка на жени претприемачи на Министерство за економија во период од 2014-2017

Година	2014	2015	2016	2017
Апликации	26	26	39	36
Склучени договори	13	15	23	18
Предвидени средства	1.400.000	1.800.000	2.000.000	2.400.000
Искористени средства		1.050.420	1.999.999	

Извор: Извештаи за еднаквите можности на мажите и жените на Министерство за економија, достапни на <http://www.economy.gov.mk/docs/izvestai>

Покрај Агенцијата за вработување и Министерството за економија, како клучни институции за поддршка на претприемништвото, исто така значајна улога на ова поле има и Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Република Македонија (АППРМ). Од годишните извештаи на АППРМ се забележува дека главните форми на поддршка за женското претприемништво се јавуваат во форма на обуки за зголемување на свеста за женското претприемништво и зголемување на вештините за водење на бизнис. Во 2017 година во организација на АППРМ биле организирани три еднодневни обуки за 90 жени претприемачи.

Според податоците за 2017 година од програмата за ваучерско советување присутни се родови податоци во Извештаите на АППРМ. Програмата за ваучерско (субвенционирано) советување нуди поддршка на индивидуални претприемачи и на постојни претпријатија кои сакаат да реализираат некоја бизнис идеја. Ваучерскиот систем на советување го подржува обезбедувањето услуги на советување и развој на деловна активност во форма на ваучери кои се наплаќаат од АППРМ. Крајните корисници на советувањата (целни групи), обезбедени преку Програмата за ваучерско советување се:

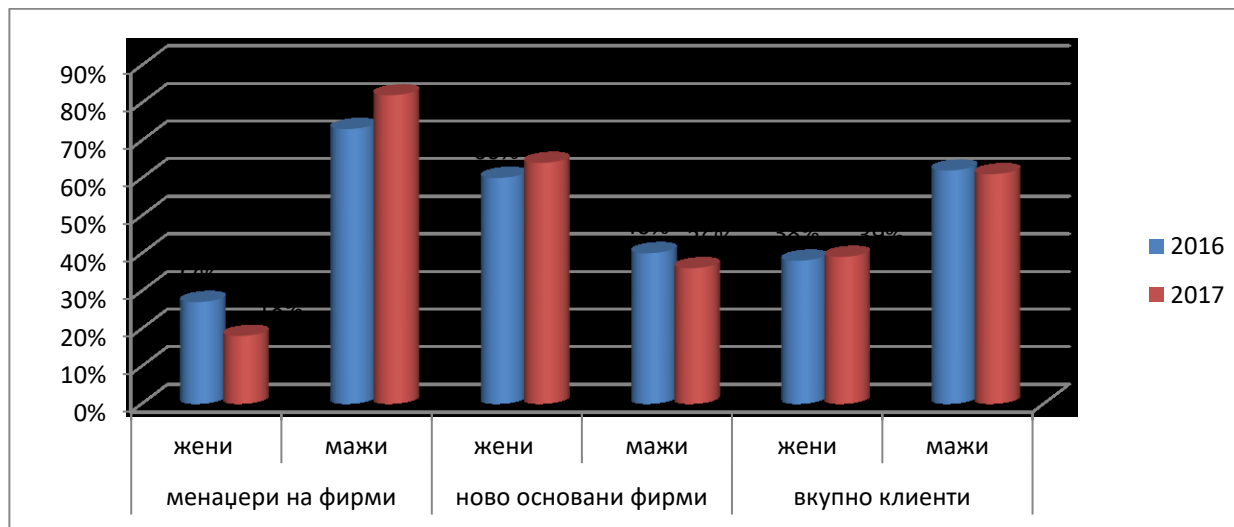
- Мали и средни претпријатија кои имаат одредени потешкотии во работењето и мали и средни претпријатија кои имаат цел да го развиваат својот бизнис, вклучително и иновативни претпријатија и
- Потенцијалните претприемачи (од редот на невработените лица и од редот на веќе вработените лица) кои имаат аспирација да станат претприемачи и се самовработат.

Од направениот преглед на резултатите од користењето на програмата за ваучерско советување се забележува дека во 2017 година, 18% жени менаџери на претпријатија биле корисници на ваучери и се јавува намалување во однос на претходната година (27% жени во 2016), наспроти 82 % менаџери мажи. Додека кај новооснованите фирми во ваучерско субвенционирано советување се забележува голем процент кај жените (64%) наспроти мажите (36%). Поголемиот дел корисници на оваа

програма во 2017 година се мажи, односно од вкупно 31 клиент во ваучерскиот систем на субвенционирано советување 39% биле жени, во однос на 61 % мажи (графикон 2).¹¹

Графикон 2 Ваучерско субвенционирано советување на АППРМ според пол

Извор: Извештај за ваучери 2017, достапно на http://www.apprm.gov.mk/webdata/Dokumenti/Izvestaj_Vaucer_2017.pdf

Иако многу аргументи говорат за важноста и потребата за женското претприемништво за економскиот развој и креирањето на работни места во општеството, сепак треба да се земат во предвид поширок круг на фактори, кои претставуваат бариера за развојот на женското претприемништво. Стереотипите, верувањата на фамилијата и други, како и вкоренетото верување за поврзаност на одредени професии со жените, се други дополнителни фактори кои преставуваат значајна пречка за поголемо вклучување на жените во бизнисот.¹² Неопходно е промена на размислувањето како на мажите, така и на жените и подигање на свесноста за економската и социјалната важност од женското претприемништво.

Со цел изградба на претприемничко општество и зголемување на женското претприемништво во Република Македонија се наметнува потребата од синхронизирана и поврзана активност преку четиристрана соработка и тоа на: образовните институции, бизнисот, бизнис асоцијациите и владините институции.

Од досегашните направени анализи за женското претприемништво може да се констатираат следниве заклучоци:

- ✓ Недоволна застапеност на жените во бизнисот и сопственичката структура
- ✓ Помала заработувачка на жените во однос на мажите
- ✓ Помалку раководни позиции за жените
- ✓ Недостаток на родови статистички податоци
- ✓ Жените имаат повисоко образование од мажите

¹¹ АППРМ, Извештај за ваучери, 2017. Достапно на http://www.apprm.gov.mk/webdata/Dokumenti/Izvestaj_Vaucer_2017.pdf. Пристапено на 14.12.2018 година

¹² OECD, Woman entrepreneurship: Issues and policies, OECD Conference of Ministers responsible for SMEs, Istanbul, Turkey, June 2004. Достапно на <http://www.oecd.org/cfe/smes/31919215.pdf>.

- ✓ Жените за време на своите студии се поактивни претприемнички за разлика откако ќе оформат семејства
- ✓ Кај жените постои интерес за обуки и практиканство, но не се доволно охрабрани за започнување на бизнис
- ✓ Недоволна информираност кај жените за голем број претприемнички програми и мерки за поддршка
- ✓ Сеуште постои голема потреба за зголемување на свеста за женското претприемништво

Анализите и состојбите на женското претприемништво во Република Македонија укажуваат дека натамошниот развој и зајакнување на женското претприемништво налага взаемно поврзани политики и иницијативи, натамошно работење на свеста за придобивките од овој вид претприемништво, како и градење на соодветна правна и социјална инфраструктура за развој и искористување на претприемничкиот потенцијал на жените.

Вашиот сон нема датум на истекување. Земете длабок здив и обидете се повторно.

Kathy Witten

Дел од заклучоците во овој документ кои се однесуваат на поврзаноста на образованието и претпримеништвото произлегуваат од тркалезната маса на тема Едукација – линк со претприемништво одржана на 5-ти октомври 2018 година во Хотел Порта во Скопје. Тркалезната маса е дел од проектот „Јакнење на придонесот и ефикасноста на граѓанските организации од женското претприемништво кон ЕУ интегративните реформи во областа на економската политика (We-Contribute)“. Проектот се имплементира од страна на Фондацијата за менаџмент и индустриско истражување во партнерство со Здружението на бизнис жени и ГТФ Иницијативата за одржлив раст.